

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

*Έκδοσις ΜΟΥΣΙΚΗΣ & ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ — ΑΘΗΝΑΙ, ΦΕΙΔΙΟΥ 3
Συντάσσεται από την Επιτροπή — Δικτής Π. ΚΩΤΣΙΡΙΔΗΣ

ΕΤΟΣ Δ'

ΑΡΙΘ. 48

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1952

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ 3.500

ΣΟΛΩΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

ΕΝΑ ΜΟΥΣΙΚΟ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ

ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΒΑΛΝΤΕΜΟΣΑΣ

ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΟΥ ΣΟΠΕΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΑΝΔΗ

"Όταν τελευταία ταξίδευα, γιά πρώτη φορά, στην Ισπανία μια σκέψη κυριαρχούμε μέσα μου: πόσο θα μπορούσα νά κάνω ένα διπλό τροσκόνυμα στη χώρα τοῦ Θερβάντες. Από τη μιά στο Τολέντο, όπου έζησε δ' Γκρέκο κι' ἀπό την άλλη στη Μαγιόρκα. στό μοναστήρι τῆς Βαλντεμόσας, διπού πέρασαν λίγο καιρό δ' Σοπέν κ' ή Σάνδη. Φεύγοντας κράτησα μιά συγκινητική άναμνηση και τῶν δυο, ίδαιτερα τοῦ διευθέτου. Σπάνια η ἐπίσκεψη σ' ένα τόπο, διπού έζησε ένας μεγάλος καλλιτέχνης, μπορει νά σοῦ δημιουργήσει τόσο δυνατό, και τρυφέρο μαζί, αἰσθημα συγκίνησης. 'Η ρωμανική Ιστορία τῶν δυο διευθευμένων και τὸ τραγικό δράμα, πού έξησαν ἔκει και πού έδωσαν ὀστόσο ζωὴ σὲ μουσικά και λογοτεχνικά ἀριστουργήματα, δημιουργούν διάφαλως αὐτή τὴν ὅμοιόφιρα. Θυμάμαι, πώς με πραγματική δγωνία περίμενα τὴν μέρα τῆς ἐκδρομῆς στό μοναστήρι, λές και θόκων μιά ἐπίσκεψη στὸν ίδιο τὸν Σοπέν!

Τὸ χωρίο Βαλντεμόσα μὲ τὸ περίφημό του μεσαιωνικού μοναστήρι βρίσκεται κάπου 18-20 χιλιόμετρα ἀπό τὴν Πάλμα, τὴν πρωτεύουσα τῆς Μαγιόρκας. Τὸ αὐτοκίνητο, ψητερά ἀπό μιὰ γοργή διαδρομή μέσω ἀπὸ τὴν κοιλάδα, ὀνειρίζειν ἀργά πρὸς τὸ βούνο. Όσο πλησιάζεις στὸ χωρίο δὲ τοπιό γύρω ἀποκτάει μιὰ συναρπαστική γοητεία μὲ ένα ἀπεργύρωπο πλότο χρωμάτων και σχημάτων. 'Ένα πελώριο δάσος ἀπό χλίουν εἰδῶν δέντρα περιβάλλει στοργικά τὸ μοναστήρι και σχηματίζει, λές, μιὰ στρατιά προσκυνητῶν, πού ἥρθαν ἀπό διάφορα μέρη τοῦ κόσμου μὲ τὶς ποικίλες στολές τους

και περιμένουν σιωπηλοί τὴ σειρά τους νά ἐπισκεφθοῦν τὸ μοναστήρι. Αιώνιες ἔλιες μὲ τὴν ἀρχυσφρόχωμη φυσιογνωμία τους ἀνακατεμένες μὲ χαρούμενες ροδιές, μὲ λουγρόκορμες λεδκές, μὲ βαθυπράσινες συκιές, μὲ φυλές φοινικίες, μὲ χαρουπιές, διμυγδολίες, πορτοκαλιές, λεμονιές, μερσιές, σ' ἓνα ὄργαστικό πραγματικό σύνολο.

Τὸ δρόμο αὐτὸ τὸν ἔκανε κάποτε δ' Σοπέν σ' ἓνα πρωτόγονο ἀμάξι μέσα ἀπό δρομίσκους χαραγμένους ἀπό ρυάκια και χειμάρρους. Τὸ μοναστήρι προβάλλει ἐπιβλητικό πάνω στὴν κορυφή, ἀπό πάνω ἀπ' τὸ χωριό και τὸ σημεῖο αὐτὸ πλήθος τῶν ιωπήλων προσκυνητῶν. 'Όταν διμωρούνεις στὸ χωρίο ἔχω τὴν ἐντύπωση, πώς τὸ μοναστήρι εἶναι πολὺ πλούτιο κοντά στὸν κόσμο μαζί, ὅτι τὸ περίμενα ἀληθινά, μιὰ συνέχεια τοῦ χωριού. Λίγα βήματα πρὸς τὰ πάνω μέσα φέρουν κι' διάς στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ μοναστηρίου. 'Αντικρὸ τὸ παλάτι τοῦ Βασιλέως Μαρτίν, ποὺ στὰ 1399 ίθρουε τὸ μοναστήρι, ἀποτελεῖ τὸν ταιριαστὸ τοῦ σύντροφο. Δεξιές κι' ἀριστερά οἱ Μαγιόρκεζοι, σπάγονται τῶν νησιών ποικιλαντικὴ τὴ ζωὴ ἔκει τοῦ Σοπέν και τῆς Σάνδη. Ζούνε σχεδόν ἀποκλειστικά μὲ τὴν πάληση ἀναμνηστικῶν τοῦ ρωμανικοῦ ζευγαριοῦ. Οι συνάδελφοι μου-μέλη ἐνὸς Διεθνούς Μουσικοῦ Συνεδρίου ποδύνεις στὴν Πάλμα—έχουν σκορπισθεὶ γύρω, ἀλλοι κοιτάζονται τὰ σουβενιρ, ἀλλοι παρακολουθούντας τὰ τραγούδια και τὶς κιθάρες σ' ἓνα γειτονικό κέντρο κι' ἀλλοι τριγυρώνωνται κάπως ἀπ' τὰ πλατάνια τῆς πλατείας. 'Έγω νιώθω ἔνα ἀπεριόριστο αἰσθημα διημονίας νά διώ τὸ κελλί τοῦ Σοπέν, μιάν

ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΜΑΓΙΟΡΚΙΝΟ ΠΙΑΝΟ ΤΟΥ ΣΟΠΕΝ

δικατανίκητη Έλληνη πρός τὸ μοναστήρι, καὶ προχωρῶ πρὸς τὴν εἰσοδο. Μιὰ ἀπλῆ, χομψῆ πόρτα δῆγεται πρὸς τὸ στενόμακρο θωλωτὸ διάδρομο τὸν κελλιών. Δέν προφταίνων νά προχωρήσω κι' διάτηρος ὅπ' ἔξω στὸ δεύτερο κελλῖ δριστερὰ τὴν ἀναμνηστική πλάκα. Μπαίνω μὲ κάποια ἀκαθόριστη συγκίνηση στὴν φυχή, λέες καὶ περιμένων 'άκουσαν τὸν δέρματον τοῦ ἄρρωστου ἥ κανένας ἀπαλὸ φυδρίσμα τοῦ πάνου νὰ βγαίνει ὅπο τὸ βάθος τοῦ κελλιοῦ. Τὸ κελλῖ - μουσεῖο ἀποτελεῖται ὅπο δού δωμάτια μ' νὰ διάδρομο στὴ μέση. Σ' αὐτῷ τὸ διάδρομο, ποδναι σὸν Ἐνα κεντρικό δωμάτιο, εἶναι μερικά Επιτέλα, μερικοὶ πίνακες, ἐναὶ πορτραΐτο τῆς Σάνδη καὶ μερικά σκίτα τοῦ γιοῦ της Μωρί. Στὸ δεξιό, τῆς Γεωργίας Σάνδη, μαζὶ μ' ἀλλὰ σούβενίρ, εἶναι φυλαγμένα πολλὰ χειρόγραφα τῆς μεγάλης λογοτέχνηδος, τοῦ περίφημου βιβλίου της «Ἐνας χειμώνας στὴ Μαγιόρκα». Τὸ ἀριστερό οἴνα τὸ δωμάτιο τοῦ Σοπέν. Ή ἀμύδοφαιρα, μέσα σ' αὐτὸ προκοπεῖ ἀληθινά κάπιο δέος. Στὸ βάθος, στὴ γωνιά, ἑκτὸς ἀπὸ τὸ πορτραΐτο τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη είναι τὸ κυριωτέρο ἀπόκτημα τοῦ μουσείου: τὸ μικρὸ μαγιορκινὸ πάνο, μ' αὐτὸ πού δὲ Σοπέν Εγράψα δῶλα τοῦ Πρέλουντα, πρὶν νὰ φτάσει τὸ μεγάλο Πλεγιέλ. 'Εδω, σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ στενόμακρο κελλῖ ἀντήχησα γὰρ πρώτη φορὰ οἱ ἥγοι τῶν πολὺ σπαρτακινῶν μηνυμάτων μᾶς πολυμασσινομένης φυχῆς.

'Έδω, ἀντήχησαν οἱ θλιβερές νότες τοῦ Πένθιμου 'Ξμβατηρίου κι' δόλκητρη ἡ Σονάτα σὲ οἱ ψφ. Ἑδ.' 'Έδω, μέσα ἀπὸ τὴ ζφερή ἀμύδοφαιρα τοῦ πόνου καὶ τοῦ μαστιρίου, ποὺ ἡ ἀρρώσταια καὶ ἡ κακία τοῦ κόσμου τοῦ δημιούργουνται, ἀντίχησαν, κατὰ παρέξον τρόπο, οἱ θριαμβευτικοὶ τόνοι τῆς Πολωνέζας σὲ λά· κι 'αύτῆς σὲ ντὸ (Ἐργ. 40). Σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι, πού, καθὼς λέει ἡ Σάνδη, τὸν γιὰ τὸ Σοπέν γεμάτο 'τρόμους καὶ φντάσματα', βρήκη δὲ συνθέτης τὸ δύναμιν νά προσφέρει τῇ μαγείᾳ τῆς δεύτερης Μπαλλάντας του, τὴν τρυφήρη εὐαισθησίας τῶν δύο Νικοτιδῶν, Ἐργ. 37, τὴ δραματικότητα τοῦ Τρίπον Σκέρτουσ του καὶ τὴ χάρη τῆς Μαζόρκας του Ἐργ. 41, ἀρ. 2.

'Απὸ τὴν ἀλλή μεριὰ τοῦ κελλιοῦ είναι νὰ μεγάλο Πλεγιέλ, χαρισμένο στὸ μουσεῖο, μὲ τὸ δόπιο ἔχουν ζωντανέψει σὲ ὀνάνιαντικά φετιβάλ τὴ μουσική του μεγάλοι πιανίστες ποὺ ἔσυραν τὰ εὐλογικά τους βήματα τὴ μακρινὴ αὐθή γνωρία. 'Ανα πορτραΐτο τοῦ μεγάλου Καλλιτέχνη, τὸ χειρόγραφο τῆς Μαζόρκας, τὸ βιολί ἐνός ντόπιου μουσικοῦ, πούπιζε στὸν Σοπέν λαϊκός χορὸς τῆς Μαγιόρκας καὶ μερικά μικρὰ ἀντικείμενα συμπληρώμαντον τὴν εἰκόνα τῶν δωματίων του. Καὶ τὸ δού δωμάτια μὲ τὸ μεσαίο διαμέρισμα δίνουν σ' ἔνα μικρὸ χαριτωμένο κήπο, γεμάτο λουλούδια καὶ πρασινάδα, μὲ μικρούστοικ δέμαεμήν, τόση δὲ μάλις ἔνα τετραγωνικὸ μέτρο, μὲ δυο·τρία χρωσύμφαρα. 'Όλοι μνιατούρες όμορφιδες. 'Απὸ τὴν ἁκρη τοῦ κήπου ἀπλύνεται κάτω στὸ βάθος καὶ γύρω ἔνα θέαμα ἀξέχαστο. 'Ο κάμπος μὲ τοὺς καταπράσινους λόφους καὶ τὴν πιό ἡμερη θάλασσα στὸ βάθος κάνουν ἔνα μαγευτικότατο πίνακα σ' αὐτὴ τὴν ὥρα τοῦ δεινολινοῦ. Τέτοιο θέαμα θὰ ἔφερε τὴ γαλλήση στὴν φυχὴ τῆς Καλλιτέχνης, διτταὶ σπάνιες ἔγγυαινε ὅπ' τὸ κελλῖ του. Σ' αὐτὸν τὸ μικρούστοικο κήπο μὲ τὴν ἀπερσωτασῶν τοῦ δρίζοντα ζρυψίες μεγάλη λογοτεχνίδα μερικοὶ ἀπὸ τὶς ὠρατέρες σελίδες τῆς καὶ μερικές ἀπὸ τὶς πιό πικρόχολες κρίσεις τῆς γιὰ τοὺς Μαγιόρκεζους γιὰ δσα τοὺς ἔκα-

νων νὰ ύποφερουν ἑκεῖ. 'Αναπολῶ ἔδω τὴν τραγικὴ τους Ιστορία.

.

Στὸ νησὶ ήρθαν τὸ φθινόπωρο (8 Νοεμβρ.) τοῦ 1838. 'Ενα μικρὸ πλοίο, «Ο Μαγιόρκινός», τοὺς ἔφερε στὴν Πόλμα ἀπὸ τὴ Βαρκελώνη. Πέντε ἑπιβάτες δλοι κι' δλοι. 'Η κυρία Ντυτεβάν (Σάνδη), τὰ δυο παιδιά της, ὁ Σοπέν καὶ μιὰ ζένη. 'Η Πόλμα ἔκεινη τὴν ἐποχὴ ἦταν μιὰ μικρὴ κλειστὴ πολιτεία. Τὸ ζευγάρι ἔγκαταστάθηκε προσωρινά σὲ μιὰ μικρὴ πανσονι καὶ δεῖς ἔβρισκε λόγω νὰ ἔκφρασε τὴ χαρά του. 'Ο Σοπέν έγραφε στὸ φίλο του Φοντανά «Είμαι στὴ Πόλμα, ἀνάμεσα στὶς φονικιές, στὸν κέδρους, στὸν κάκτους, τὶς θλιές, τὶς πορτοκαλιές... 'Ο σόδανός κι' ἡ θλάσσα σταγαλάνοι, τὰ βουνά ομαργαδέναν κι' δέρας παραδεισιακός. Κατόπιν μετακινήθηκαν σ' ἔνα έξοχο σπίτι ἔξω ἀπὸ τὴ Πόλμα. 'Ο καιρὸς γλυκὸς καὶ θερμός τοὺς ἀναζωογονοῦσε. Μά ἡ εύτυχια τους δὲν κράτησε παρά λίγες μέρες. 'Απὸ τὶς χρέες τοῦ Δεκέμβρη ἔσπεισε μιὰ τρομερὴ κακοκαπία, ποὺ κράτησε συνεχῶς σχεδόν διο τὸ κειμώνα καὶ πού είχε δύσηνηρ ἐπιδράση στὴν ἀρρώστη τοῦ Σοπέν. Κι' δταν, καθὼς ήταν σὲ ἀναπόφευκτο, έγινε γωστό δὲ τὸ Καλλιτέχνης ήταν φυματικὸς εγίναμε—δπως έγραφε ἡ Σάνδη—ἀντικέμενο τρόμου καὶ φρίκης γιὰ δοῦ τὸν κόσμος. Κανένας περ δὲν τοὺς πλησίαζε κι' δ κλούπος, ποὺ είχε στὸ μεταξὺ σχηματισθεὶς γόρω τους, ἔκανε τὴ ζωὴ τους ἀνυπόφορη. 'Η παρούσια τοῦ ζευγαρίου μέσα σ' ἔνα νησὶ ἀποκλεισμένο ἀπὸ τὸν κόσμο ἀποτέλεσε ἔνα κοινωνικὸ σκανδάλο. 'Η Μαζόρκα κείνη τὴν ἐποχὴ ἔλλοιστη ἐπαφή μὲ τὴν ἔηρα είχε κι' οι κάτοικοι τῆς ζοδσαν, ἀνάμεσα στὰ φρούρια καὶ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, μακρώς μέσο τὴν ἔξ- ληξη τῶν γεγονότων στὴν Εύρωπη, στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αιώνα, προσηλωμένοι αὐστηρά στὴ θρησκευτικὴ καὶ οἰκογενειακὴ πράσδοση. 'Η Γεωργία Σάνδη ήταν γι' αὐτούς, δχι μονάχη μὲ τὴν ἔφαντηση τῆς δλάλ καὶ μὲ τὶς φιλελεύθερες καὶ ἐπαναστατικὲς ἀντιλήψεις της, μιὰ καθημερινὴ πρόληπη κατὰ τῶν ἀρχῶν τους. 'Η ἑλεόθερη κίνηση τῆς μέσα στὴν πόλη, τὸ κάπινασα κι' οι ἀντιθρησκευτικὲς ίδεες πού δὲν ἔδισταζε νὰ ἔκφρασε τὴν έκαναν νὰ παρουσιάζεται στὰ μάτια τῶν ἀπλούστων νηπιών σάννας θηλυκόδος Μεφιστοφέλης. Σὲ κάθε περασμά της τὰ παρθέματα ἀνοιγόλειναν κεφάλια πρόβαλλαν καὶ ματιές με.. βαθή νότης ἀνταλλάσσονταν! Κ' η στενοκαρδή φαντασία ἔδινε κ' ἐπαιρετε, κ' ἐσχημάτισε μὲ τὴ Σάνδη ἔνα δημόσιο κίνδυνο, ἔνα ἀληθινὸ ηφαίστειο, πούρως νὰ ἔγκαστασε σοὴν ήρεμη κοινωνικὴ ἀμύδοφαιρα τῆς Πόλμας. Κ' διας ἡ γυναῖκα αὐτὴ μποροῦσε νὰ δύσει μαθήματα σὲ πολλοὺς Μαγιόρκεζους. Μ' ἀξιοθάμαστη δύναμη καὶ βαθειά ἀφοσίωση στεθήκε στὸ πλευρὸ τοῦ μεγάλου Καλλιτέχνη, δλογιστὴ προστὰ στὶς ἀρδανταστες δυσκολίες ποδήσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν καθημερινά, πιστή καὶ τρυφερή σύντροφος στὶς μέρες τοῦ μαρτυρίου του. Κι' δὲ Σοπέν, ὑπερευισθήσας ὅπως ήταν, ύποφερε διπλά μ' αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ γινόταν δλοένα πιό δύσκολος καὶ πιό δύσατρος. 'Η Γεωργία Σάνδη μᾶς δίνει στὴν Ιστορία τῆς ζωῆς μας μιὰ ζωτανή εἰκόνα τοῦ Σοπέν. Ακαμπιά φυχῆ, γράψει δὲν ήταν πιό εύγενηκι, πιό ἀμέρη, πιό δνιδιοτελής. Καμμιά σχέση πιό πιστή καὶ πιό ἀφοσιωμένη, κανένα πνεύμα πιό λαμπρό, καμμιά διάνοια πιό σοβαρή καὶ πιό δλοκληρωμένη σὲ δι., ηταν τῆς ειδικότητάς της. 'Αλλά, ἀλλοίσμονο, καμμιά διάθεση δὲν ήταν

τόσο άνόμοια, καμμιά φαντασία πιστού θυελλώδης και πιστού παράφορη, καμμιά διποίηση της καρδιάς πιστού άνικανοτοίη... Τό κόψιμο ένδος τριαντάφυλλου τού μάτωνε τήν καρδιά. «Έκτός από μένα και τά παιδιά, δλα τού ήταν άντιπαθητικά και έξοργιστικά κάτω από τόν ούρανό της Ισπανίας. Πλέθαινε από άνυπομονησία γάφυγουμε».

«Υπό τις συνθήκες αυτές ή μετάβαση στο μοναστήρι της Βαλντεμόδας τούς φάνηκε σάν μια λυτερωτική άλλαγή. «Θέ πασ, έγραφε στον με ζωηρή έλπιδα στην καρδιά, νά κατοικήσου σ' ένα μοναστήρι θαυμάσιο, στην ώραιότερη τοποθεσία τού κόσμου—με τή θάλασσα, τά βουνά, τίς φοινικές, τίς αιωνόβιες έλιές». Πόσο γρήγορα δύμας άπατήθηκε. Τό μοναστήρι, έγκαταλειμένο από τούς μοναχούς, έγινε γι' αύτους, μάτι έρημική, καταθλιπτική φυλακή, πού τήν έκνευριστική σιωπή της τάραζαν περιοδικά μονάχα οι χαρούμενες φωνές τών παιδιών της Σάνδη. «Η κατάφρα της άρρωστος τούς παρακολουθούσαν πάντα κ' ή διατροφή τους ήταν ένα τραγικό πρόβλημα, γιατί ούτε μέ χροσάφι στό χέρι δέν τούς πληριάζει κανένας, λές και είχαν χολέρα, κατά την έκφραση της Σάνδη. Τό μαρτύριο αύτό κράτησε δύο μήνες. Τίποτε πιστό δέν μπορούσε νά τούς κρατήσει και μέ τό πρώτο δνοιγμα τής συγκοινωνίας μέ την έηρα έφυγαν όπ' αυτό τό νησί μέ την παραβε-

σιακή θύμορφια, πού τούς στάθηκε δύμας μιά κόλαση μαρτυρίου.

* *

Τώρα μέσα στο κελλί και στον κήπο υπάρχει ένας τόνος χαρούμενος με διάχυτο αισθήμα εύλαβείας. Οι άπογονοι έχουν, μέ τή στοργή και τήν άγάπη πού έχουν περιβάλει τά πάντα δδώ, ξεπληρώνει ένα χρέος κ' έξιλλεωθεί για τήν έχθρότητα τών προγόνων τους πρός τό καλλιτεχνικό ζευγάρι. «Η φυχή τού Σοπέν, ή τόσο πολύ εύαισθητή στη «γλυκότητα τής στοργής», θα είναι ίκανοποιημένη μέ τη στοργική φροντίδα κι' άφοσιωση πού νιώθει κανείς νά κυριαρχεί μέσα σ' αύτό τό κελλιμουσείο. Ιως ή έκφραση «κελλί - μουσείο» νά δημιουργεί κάποιους ψυχρή εικόνα στή φαντασία έκείνου, πού δέν τό είδε. Αισιό θάταν δδίκο, γιατί παντού γύρω έπικρατεί μιά θερμή άτμοσφαιρα οικειότητας, ένας ζεστός φιλικός τόνος, λές κ' οι ένοικοι ζούνε άκομη άναμεσα στά χειρόγραφά τους, τά σκίτσα, τό πάνω, τά λουλούδια στό βάζο. Και φεύγοντες νιώθεις τήν έντιπωση, πώς έχεις περάσει ένα σπάνιεμα μέ τόν Σοπέν και τή Γεωργία Σάνδη, πού σε παρακολουθούσαν από τή θέση τους στόν τοίχο ως τήν έξοδο, ο Καλλιτέχνης μέ τήν πονεμένη του έκφραση κ' ή λογοτέχνιδα μέ τά λαμπρά μάτια της.